

או אם החתן בשביל החתן, ואח"כ החתן בא החדרה¹⁵¹. ואם הכלה איננה טהורה, משכיבין אצל החתן קטן, וקטנה אצל הכלה, ואין מייחדין אותן, אפי' ביום, אם אין עמהן קטן או קטנה¹⁵³. ואז כל אחד הולך לביתו לשלום.

ר"ב בליל ה', לילה שאחרי החופה, עושין משתה ושמחה, והיא הנקראת: קרובים מו"ל¹. וקוראים קרובי' ושכני' וסרבי², ותו לא³.

ר"ג בליל ו', כניסת השבת, שאחרי החופה, מנהג שקרוב, של החתן או הכלה, עושה משתה ושמחה לחתן ולכלה, ומשמח עמהן. ובעת שבאין לבית הכנסת בכניסת השבת, גם הכלה הולכת לב"ה, עם שפי"ל וקלענק"י¹ וסרב"ל של שבת, והיא פעם הראשון שהולכת לב"ה².

החזקת שבת

אוצר החכמה

הנהגות

ומשכיבין אותה. גם האלמנה משכיבין הנשים אבל אין מחננים עמה ואין מזמרי' זמר של חתן וכלה¹⁵² (ה).

קרובי'. בני האלמן, או האלמנה, אף שלא יבואו אל סעודת החתונה עצמה, מ"מ בקרובים [מו"ל] רשאים להיות בסעודה, ומכ"ש אצל שענ"ק וויי"ן⁴ (ק). קרובי' ושכני'. ורב וחזן ושמש (ק).

הולכת לב"ה. דנשים (ק).

אוצר החכמה

לבה"כ להתפלל, לא הם ולא מקצתן, ואפשר מפני שהם נדות, וכמ"ש בהגה' [רמ"א או"ח] סי' פ"ח, והמשרתת רשות אחר עליהם. הג"ר אברהם זוטרא, מלחמות ה', ח"א, הנובר תקצ"ו, עמ' 107 כותב: "בתולות ישראל אינן הולכות לבית הכנסת. באמת לא מצאתי בשום מקום שיהי' איסור בזה, ואינו אלא מנהג בעלמא, אבל הוא מנהג יפה וכשר, ומשום צניעות נהגו כן, וכל כבודה בת מלך פנימה. וקריתי בכמה ספרים מחכמי האומות אשר קראו תגר על המנהג שנהגו הם כי גם הבתולות הולכות לבית תפליהם, כי מעשים אשר לא יעשו נעשו שם. על כן מוטב לבנות ישראל אם אווזות מנהג אמותיהן בידיהן, לעמוד בביתם ולהתפלל, מליילך לבית הכנסת לראות ולראות". בק"ק וילנא כנראה לא הקפידו על זה, אבל הגר"א כתב באגרתו המפורסמת: "וגם בתך יותר טוב שלא תלך לבית הכנסת, כי שם רואה בגדים טובים ומתקנאת ומספרת בבית, ומתוך זה באין ללשון הרע ולשאר דברים". בהרבה מקומות דקדקו מאוד שלא תבואנה בתולות לביה"כ, אפילו לקריאת המגילה שהן חייבות מדינא לשומעה, ועל כן כותב המג"א סי' תרפ"ט ס"ק א': "צריך לקרותו בביתו לפני הבתולות". אכן בבאר

החור"י מרמז כנראה על זמר שהוא או אביו חיברוהו. השה פיוטיהם בסוף שו"ת חות יאיר, ובכתב העת שומר ציון הנאמן, מכתבים נ"ט, ס"ו ע"ח. 151. ואינו בועל בעילת מצוה בלילה זה אלא במוצ"ש שאחריו, עי' להלן סר"ס רל"ד. 152. בכת"י ס' האסופות (לעיל הע' 13) נאמר: "ומזמרי' ישמח חתן לבחור שנשא בתולה, ולא כשנושא אלמנה".

153. כן ברמ"א יו"ד סי' קצ"ב סעי' ד'.

סימן רלב

1. Mahl, סעודה. סעודת קרובים.

2. עי' לעיל סי' ר"ל הע' 47.

3. וכ"כ ר"א טנדלאו, Sprichwörter, עמ' 390: "הקרובים מאהל' היא סעודה מצומצמת כיום שלאחר החתונה, הנערכת רק עבור בני המשפחה הקרובים". ועי' סדר בריילפט דפד"מ, סעי' י"ב.

4. עי' להלן סי' רל"ד.

סימן רלג

1. כמו שלבשה בשבת שפינהולץ, עי' לעיל סי' רכ"ז. 2. בדורות ההם לא היו בתולות הולכות לביה"כ. וכתוב על כך במקור חיים (בכרך) סי' ק"ו סעי' א': "מימי תמהתי על שלא נהגו בתולות וידן לילך

רל"ד שבת שחרית, קורין לאותו שבת: שבת שענ"ק וויי"ן¹, חיוב הוא לקרא לחתן² לשלישי³, ועושין לו ב' משכרך, חד לנדר⁴.

הכלה באה לב"ה קודם ברכו⁵, וצעיף, שקורין: מיקי שליאר⁶, על ראשה. ומיום ההוא והלאה אינה זו השליאר מעל ראשה, עד יום מותה, אינה רשאי לגלות שעה נגד הבריות⁷. כשמוציאין הס"ת, הנשים הולכין עם הכלה לביתה, ומשימין צעיף חשוב, מי"ט גפלינדר"ט אי"ן דע"ר שטיר"ן⁸, על ראשה. ומוליכין אותה פעם שנית

הגהות

לקרא לחתן לשלישי. אפילו אם יש לקרות אחריו רבנים ופרנסים (ק).

חד לנדר. לטרא שעוה (ק) למאור, וא' לכבוד משפחתו⁴ (ק.מ.).

ומשימין צעיף. מסירין לה הטיק"א שליאר, ומשימין על ראשה שליאר חשוב מאוד (ק).

פעם שנית לב"ה. שאר מנהג שענק וויין, כמנהג בכל מקום (ק).

שולחים כוסות גדולים מלאי יין. ולראיה שהשבת אחר החתונה קורין האשכנזים: שענקוויין. דברי ר"א פולד מקבלים חיזוק מעדותו של ר"י שמש, ע"י להלן הע' 12. על כך ששבת שאחר הנשואין היתה מכונה "שענקוויין", השוה סדר ברילפט דפפד"מ, סי' ב'; שו"ת גבעת פנחס (לבעל ההפלאה), סי' י"ח; תשרי ר"נ מאז בשו"ת מטה לוי, ח"א, סי' י"ט; כת"י רנ"ה פלעש מאופנבאך, מובא ע"י ביאלר, מן הגנוזים, ח"ג, עמ' 84; ר"א טנדלאו, Sprichwörter, עמ' 390. וראה להלן סי' רע"ג על "וויין שענק" — מכירת יין. 2. כן בלבוש החור ומג"א סוף סי' רפ"ב; מקור חיים (בכרך), וביאור הלכה, סי' קל"ו. ר' סיני לואנץ בהגהה לרי"ל קירכוס, עמ' רפג, כתוב: "כל זה אם יש לו חזקות ערוונות כאן, אבל אם אין לו חזקות ערוונות כאן אזי אין הוא מחויב לקרות אותו לס"ת בשבת שלאחר חתונתו". על עירוונות השוה לעיל סי' ר"ל הע' 24.

3. כ"כ רי"ל קירכוס, עמ' עז (הגהה ט), רפג. ובמקור חיים סי' קל"ה סעי' ו' כתוב: "שאר חיובים... אין להם מקום קבוע... חתן... יש לו מקום קבוע ע"פ המנהג לקראו שלישי". וראה להלן סי' רל"ה שגם בשבת נשואין החתן עולה שלישי.

4. כ"כ רי"ל קירכוס, עמ' עז (הגהה ט): "ונותנין לו ב' מי שבירך, אחד כמו לשארי קרואים ואחד לנדר". וראה להלן סי' רל"ה הע' 50.

5. השוה להלן סי' רפ"ח, גבי יולדת היוצאת לביתה.

6. ראה לעיל סי' ר"ל והע' 29 שם.

7. עי' שו"ע או"ח סי' ע"ה סעי' ב' ואה"ע סי' כ"א סעי' ב'.

8. mit geflindert an der Stirn, עם אימרה על

היטב שם הוסיף על דברי המג"א: "ובקצת מקומות נוהגים שהבתולות הולכות לבה"כ נשים [לעזרת נשים] לשמוע המגילה". וכן הקילו בוורמיישא, עי' לעיל סי' רי"ח. ונראה שהקילו תמיד בהבאת ילדות קטנות לעזרת נשים מפני שלא שייכא בהו כל הני טעמים שנאמרו בבתולות. כך משמע בתקנות ק"ק וורמיישא משנת תט"ז, עמ' 178: "קיין מעדכי זאל מן כלל ניט לבה"כ של אנשים דרפן נעמן, בקנס הנ"ל [ליטרא שעוה], בבה"כ של נשים מאגן זיא וואל איין קינר נעמן". (במחזור ויטרי, סוף סי' ע"ו, מבואר: "נהגו בנות ישר' קטנות לבא לבתי כנסיות ולבתי מדרשות, כדי ליתן שכר למביאיהם").

מכאן שיכלו הנשים ללכת לביה"כ באופן חופשי רק בשבת הראשונה אחרי נשואיהן. כך ידוע לנו גם מפפד"מ: "בתולות אסורות לבוא לביה"כ... רק לנשואות ואלמנות מותר לבא לעזרת הנשים... אשה צעירה שהתחתנה מובאת לביה"כ בשבת הראשונה לאחר נישואיה" (Schudt), לעיל סי' רכ"ז הע' 23, עמ' 51-52). ועי' שולחן העזר, סי' י"ב סעי' ט' ס"ק ג'.

סימן רלד

1. Schenk Wein, מזיגת יין ונתינתו. בס' התשבי, ערך "מזג", אומר ר"א בחור: "מזג... בלשון אשכנז: איין שענקען. ובה משתבשין האשכנזים בשבוש יפה, וזה שקורין לדורון: מזיגה. ולשון אשכנזי מטעה אותם, לפי ששתי הלשונות שוות בלשונם, רוצה לומר: שענקען [לתת מתנה] ואיין שענקען [למזוג]. חושבים שגם בלשון הקודש יש להם שם אחד". על דברי תשבי אלה כותב ר"א פולד, בית אהרן, פפד"מ תר"ן, עמ' 220: "ואני אומר אי אפשר שיטעו בדבר פשוט כזה, אלא נראה (שדורינו תרגם) [שדורונותיהם] בדורות הראשונים היו של יין, והיו

לב"ה, קודם שמכניסין הס"ת להיכל. ואם הכלה מכבד הנשים, בעת שמישימין הצעיף על ראש הכלה, עם יין שרף.⁹

ואח"כ, ביציאת ב"ה, החתן והכלה באין לביתם. ובסעודת שבת שחרית, החתן והכלה יושבין זה בצד זה, אם היא טהורה¹⁰, וכל מי שירצה בכל הקהל שולח להם כוס של יין או יין שרף¹¹, וקורין אותו: שענק ויין¹². ואחר הסעודה, מחננים עם הכלה¹³ על הברייט הויז, או בביתה, ומשמחין אותם.

לסעודה שלישית, אחר מנחה, עושין משתה ושמחה¹⁴. ומנהג לקרא לקרובי ולשכני וסרבי"ר¹⁵, ומי שירצה.

ובאותה לילה, שהיא ליל מוצאי שבת, החתן בועל בעילת מצוה¹⁶, ופורש¹⁷.

הנהגות

ביציאת ב"ה. ביציאת ב"ה מוליכין הכלה אל כל היולדות בקהילה, לאמר להן: מזל טוב, ואח"כ חוזרת לביתה (ה).

בועל בעילת מצוה ופורש. הכונס בתולה, בועל בעילת מצוה ופורש מיד. וצריכה שתפסוק בטהרה

15. השוה לעיל סי' רל"ב.

16. איחור בעילת מצוה היה רגיל בדורות ההם, והשתדלו חכמי ישראל לבטלו. בשל"ה, שער האותיות אות ק' קדושה (דפוס יוצפאף תרל"ח, ח"א, עמ' 132) הזהיר את בניו מפני "מנהג שהוא גיהנם שעושין חופה בע"ש נע" לעיל סי' רכ"ט הע' 1] והכלה אף אם היא כשרה שוכב החתן אצלה איזה לילות קודם שבועל בעילת מצוה ואז בא לירי חטא... ע"כ יהיה ש"ש מקודש על ידם שתעשו חתונה לבניכם כציווי ד"ל בתולה נישאת ליום רביעי, ויבעלנה בעילת מצוה כלילה ההוא... אני מצוה בתוקף ציווי ועליכם לקיים גזרותי כבנים לאב וכתלמידים לרבם". לגזירת של"ה זו מכוונים דברי יוסף אומץ, עמ' 332: "הגאון מהר"ר ישעי' סג"ל ז"ל כתב מירושלים לחוץ לארץ גזירות חמורות לבעול בעילת מצוה בליל ראשון, מפני העון הגדול דמוציא זרע לבטלה, והאריך בכתביו מאד בזה לכן בעל נפש יזהיר לבנו על ככה". אעפ"כ לא זו עדיין המנהג ממקומו, והש"ך יו"ד סי' קצ"ב ס"ק י"א כותב: "נראה דהאידינא שהמנהג לא לבעול רק אחד ב' או ג' ימים אחר הנשואים, אע"פ שהוא מנהג של שטות, ויש בו איסור מכמה טעמים, ונכון לבטלו, מ"מ כיון שהמנהג כך א"כ אם פירסה נדה נכשהיתה טהורה כשנישאת ולא בא עליה] ודאי דצריך שימור דהא דלא בעל תחלה היינו משום המנהג, וכן נוהגין להצריך שימור ככה"ג. רבי שמעון עקיבא בער, מהדורא בתרא של עבודת הבורא, זולצבאך תס"ז, דפי' כה, ב — כו, א ממשיך להתאונן: "בעו"ה בדור הזה... משחקים בתינוקות בשעת החתונה ושוכב עם

המצח. השוה לעיל סי' רכ"ד הע' 23.

9. ר"א טנדלאו, שם, כותב: "הכלה מובלת ע"י הנשים לביה"כ, ובהתחלת קריאת התורה שוב מוחזרת על ידן אל ביתה, שם מגישים עוגות פשטידות ועוד... בתקנות הבגדים והאורחים של פראנקפורט שנתקנו ע"י פרנסי הקהל בשנת תע"ה, למשך עשרים שנה, נאסרה החלוקה בעת תפילות הבוקר, והותרה רק סעודת שענק ויין שאחר תפילת מנחה". וכן נאסר הדבר בתקנות ק"ק פיורדא משנת תקמ"ו (לעיל סי' רכ"ז הע' 9), עמ' 192, מחמת הבוזנות שפשתה ב"צערמאניע" הזו.

10. הא אם אינה טהורה אינם יושבים זה בצד זה, הגם שכסתם אשה נדה שרי כהאי גונא אם יש שום הפסק בין קערותיהם, ע"י שו"ע יו"ד סי' קצ"ה סעי' ג', מ"מ נראה שהחמירו בכלה שפירסה נדה קודם שבא עליה, ע"י לעיל סו"ס רל"א.

11. כתוב ביוסף אומץ, סי' תרנ"ז: "בשבת שאחר הנשואין, שדרך העולם לשלוח מנות לאוהבי החתן והכלה ואבותיהם... דרכם כסל למו לרשום מקבלי המנות על צעט"ל". ר"א טנדלאו, שם, אומר: "ידידים וקרובי משפחה, ובעיקר אלה שהיו אורחים בחתונה, נותנים כמתנה בקבוק יין אחד או יותר".

12. כך כינו כל משלוח יין לשם כבוד. וכ"כ לעיל סו"ס ל"ט: "אורח הבא לכאן... מכבדין לו בשבת... שוגרין לו בסעודת שחרית שבת כוס של יין או יין שרף, וקורין אותו שענק ויין". וע"י לעיל הע' 1.

13. ע"י לעיל סי' רכ"ז הע' 49.

14. כן בב"ח אה"ע סי' ס"ב ד"ה ושבת. וע"י תרומת הדשן, סי' ז'.

ארוסתו ג' או ד' לילות קודם שבועל אותה ומוציא כמה פעמים זרע לבטלה, ואין מי שמוחה בזה, אוי לאותו בושא אוי לאותו כלימה". וקשה היה לחכמי הדור לבטל את המנהג הזה מפני לעג הבריות. כך כתוב בקיצור של"ה, אות ק' עניני הו"ל: "אפילו אם אחד רוצה לקיים ולבעול... מיד בעילת מצוה... הוא והכלה לשחוק וללעג בין הבריות ונחשב בעיניהם כפריצות וכאילו היה עושה מעשה רע ח"ו... כל מי שמסדר קדושין ראוי להשגיח על זה ויאמר לקרובי החתן והכלה שידבר לב החתן... מגודל העבירה זו... ועי"ז יתפשט המנהג בתוך ההמונים ולא ילעיגו עוד על החתן או על הכלה". ועי' נוהג כצאן יוסף, עמ' קטו. ^{הנחה 1234567} האזהרות הרבות של הרבנים נשאו פרי וקמעה קמעה התקבלה ההנהגה הישרה לבעול בלילה שאחר החופה, כפי שאנו רואים בשו"ת אור נעלם, סי' נ"א; רש"י גודרשהיים, מקור חיים ותפארת צבי, סי' קצ"ב, מקו"ח ס"ק י"ב וי"ג.

^{הנחה 1234567} והנה על התהוות המנהג לאחר את הבעילה יש לשאול בלשונו של החת"ס (חידושי תולין דף ז, ב ד"ה אמרי) לגבי התהוות החילוקים: "הנה השל"ה וכל גדולי ישראל צווחי' ככרוכי'... והנה דבר זה נתפשט בתפוצות ישראל מאוד מאוד... וחלילה לנו לחשוב כן על צדיקים וטובים קדמונינו שהנחילו לנו ירחי שוא ומשאות מדיחים, איך לא סקלום אנשי דורם אז כשהתחילו לקלקל". וא"כ מצוה ליישב. ונראה איפוא שהדבר צמח בכשרות. כי ברוב תקופת הראשונים היה המנהג הפשוט באשכנז לעשות את הנישואין בערב שבת, עי' לעיל סי' רכ"ט הע' 1, ולפיכך ראוי היה לבעול בלילה הראשון שהוא ליל שבת, ואף שמסקנת ההלכה היא שמותר לבעול בתולה בשבת, עי' שו"ע אה"ע סי' ס"ג סעי' א', החמירו בזה כמה ראשונים, כי השתא אין בקיאת בהטיה, עי' הגהות אשרי כתובות פ"א סי' י'; אגודה, שם סי' ו'; ונראה שהמנהג הפשוט היה כן שלא בעול בליל שבת, מדברי הרוקח, סי' שנ"ה שביסוד השבת נותן החתן בחיקה של הכלה מקטורן וכו', וזה אפשר לו לעשות רק אם היא עדיין טהורה, והיינו שלא בא עליה בלילה. (וראה להלן הע' 76, שבדורות המאוחרים כאשר הקדימו בעילת מצוה לליל הנישואין, לא היה החתן מעביר את בגדו לכלה בעצמו). גם "בימי מהרי"ל לא נהגו לבעול בתחלה בשבת", כפי שדייק בשו"ת חת"ס יו"ד סי' קפ"ט מלשון מהרי"ל בהגהת ש"ד. וכך נהגו אף בדורות הבאים. אומר הב"ח או"ח סו"ס פ"א: "ראיתי בכתב שכתב הרב מוהר"ר ישעיה סג"ל הורו"ץ מירושלים תוב"ב, להחזיק הפסק של האגוד' והגהת אשרי... במלכותינו נתפשט המנהג דאין בועלין בתחלה בשבת... ואין להורות לבטל המנהג". המנהג לא לבעול בשבת הובא גם בשו"ת מהר"ם לובלין סי'

נ"ג; ש"ך יו"ד סי' קצ"ז ס"ק ג'. לפי מנהג זה הוכרחו בדורות הראשונים לדחות את הבעילה מהלילה שאחר הנישואין, הוא ליל שבת, ללילה שאחריו, הוא ליל מוצ"ש. וכך נקבע ליל מוצ"ש לליל בעילת מצוה. וכאשר החלו באשכנז בדורות המאוחרים לעשות נישואין בימי רביעי, כמבואר לעיל סי' רכ"ט הע' 1, כבר הורגל העם והושרש אצלו שמוצ"ש הוא זמן בעילת מצוה. מה גם שניתן היה למצוא לזה אסמכתא בלשון המשנה ברכות טז, א: "חתן פטור מק"ש לילה הראשונה ועד מוצ"ש אם לא עשה מעשה". ובדברינו אלה מצאנו דרך להבין איך בא המנהג לבני אשכנז. אך עדיין תמוה המנהג בפולין, אשר בה נהגו גם בדורות האחרונים לעשות נישואין בע"ש, כמבואר שם, ואעפ"כ נתפשטה גם אצלם הקלקלה לדחות בכמה לילות את הבעילה. כבר הבאנו לעיל מדברי הפוסקים בפולין נגד המנהג הזה, הרי שהיה נהוג אצלם, וכ"כ להדיא בקיצור של"ה, שם: "בארץ אשכנז על הרוב עושין החופה באמצע השבוע ואינן בועלין עד מוצאי שבת, ובארץ פולין עושין החופות בע"ש, ואם הכלה היא כשרה שוכב החתן אצלה איזה לילות קודם שבועל בעילת מצוה". גם הט"ז או"ח סי' ר"פ ס"ק ב' כותב על בני ארצו פולין: "מה שנוהגים שלא לבעול בשבת הוא מפני ^{הנחה 1234567} הבושה, דלא בזויה [רגילה?] עדיין עמו, ואפילו במ"ש רוב פעמים שאין בועלים". ואולי הושפעו בני פולין ממנהג טעות באשכנז לדחות את הבעילה בכמה לילות, כי סברו דטעמא איכא בזה, שלא יבעול בבהילות כגרגרן באכילה ^{הנחה 1234567} ושאינו מדרך הצניעות ליקרב אליה עד שתהא רגילה עמו.

אפשרות נוספת להתהוותו של המנהג הזה היא, כי נשתלשל ממה שהיה נהוג בתקופה קדומה באשכנז: "באלו המקומות, חתן פורש מאשתו לאחר בעילה ג' לילות ולא יותר", וגדולי הדור "מנעו רבים מקורו זה". עי' ראבי"ה, סי' קצ"ב. ומנהג תמוה זה מקורו כנראה במה שמצינו בחבור הקדמון "חלוף מנהגים בין בני א"י ובין בני בבל", סי' ו': "אנשי מזרח אוסרין כלל על בעלה כל שבועת הימים, מפני שהיתה בתולה ונעשת נדה. אנשי א"י על שהוא מוציא דם בתולים בצער, מיד מותרת". בני אשכנז הראשונים נמשכו בהרבה מנהגיהם אחר בני א"י (עי' מה שכתבתי בפתיחה לחלק א' של ספרנו, עמ' 80-85), ולפיכך התיירו דם בתולים, ובעלוה שנית לאחר ג' ימים. אולם כאשר מנעום חכמי הדור מבעילה שניה לאחר ג', העדיפו החתנים לוותר על בעילת מצוה בלילה הראשון, אולי משום שבתקופה זו כבר עשו נישואין בערבי שבתות ולא יכלו לבעול באותו לילה, ושמרו על הבעילה השניה שנשתרשה כמנהג ישן, והיינו זו לשאחר ג' ימים.

17. כן בשו"ע אה"ע סי' ס"ג סעי' א'.

ולילה שאחרי בעילת מצוה, קונה החתן דגים, ועושה סעודה²⁴, וקורא קרוביו ומחותניו²⁵, ומי שירצה, והיא לראי' שהיתה בתולה²⁶, כמו וראשה פרועה²⁷. וקורין לסעודה ההיא: וי"ש מול²⁸.

הגהות

ותבדוק כל שבעה¹⁸. ולא תתחיל למנות עד יום ו' ¹⁹ לשמושה. ונוהג עמה ככל דיני נדה²⁰. ואם הכלה, או בעלת הבית שהיא אצלה בבית, אם אין לה אם, היא מראה בתוליה להרבני' ולא יזו נשים זקנות צדקני', לראי' שהיא בתולה²¹. והכלה, אחר בעילת מצוה, אינה יוצאת מפתח ביתה, עד שבת הסמוך²², ואז הולכות לב"ה כליל ו', בפעם ראשון²³, ואח"כ הולכות למקום שתירצה כדרכה. ואם הוא בשבוע שחל בו פורים, הולכות לב"ה לקריאת המגילה, ולכל מקום שתירצה, כדלעיל בסי' (ר"ך) [רי"ח]. (ה). דגים. הרבה (ק). קרוביו ומחותניו ומי שירצה. קרוביו וקרובי הכלה, ותו לא (ק).

רדב"ז ח"א סי' קע"ה; סיפור מעשה שבתי צבי מאת ר' ליב ב"ר עוזר, ירושלים תשל"ח, עמ' 19.
22. עי' לעיל סי' רכ"ז והע' 22 שם.
23. עי' לעיל סי' רל"ג והע' 2 שם.
24. ברוקח סי' שנ"ד נאמר: "ביום שני של אחר נשואין רגילים לאכול דגים". ברמ"א, יו"ד, סי' שצ"א סעי' ב': "אותה סעודה של דגים שעושים לאחר הנישואין". ובשו"ת שער אפרים, סי' קי"ב: "ותוך שבעת ימי המשתה עשו סעודת דגים, כנהוג לעשות אחד בעילת מצוה". הקשר בין הדגים לבעילת מצוה מבואר בשו"ת הב"ח החדשות, סי' נ"ה: "דוקא ביום ב' שהוא לאחר הנישואין, שכבר בעל בעילת מצוה כליל ב', ולכך רגילין לאכול דגים, משום ברכה דדגים דאי' פ"ק דכתובות". הב"ח מרמז על דברי הגמ' בדף ה, א: "דתני בר קפרא, כתולה נשאת ברביעי ונבעלת בחמישי [רש"י: משתחשך ברביעי ותיכנס ליל חמישי], הואיל ונאמרה בו ברכה לדגים [רש"י: פרו ורבו ומלאו את המים כו'] (בראשית א), אלמנה נשאת בחמישי ונבעלת בששי, הואיל ונאמרה בו ברכה לאדם".
25. מ"ש בב"ח, שם: "באותו סעודה כליל ב' אין עושין סעודה כ"א לקרובים, וכולם יושבין בבית חורף וסועדין ביחד אצל חתן". כונתו ליום ב' שלפני בעילת מצוה.
26. כמבואר בגמ' הנ"ל שהיו מדקדקין שתחול ברכת דגים על כתולה דוקא.
27. עי' כתובות טו, ב. השוה למנהג להוליך הסבלונות בגלוי, לעיל סי' ר"ל (הע' 11), ולהלן פרק "קצת טעמים" (הע' 48).
28. Fisch Mahl, סעודת דגים. בניקולשבורג היה

18. כן בשו"ע אה"ע סי' ס"ג ויו"ד סי' קצ"ג.
19. אולי צ"ל יום ה'. עי' שו"ע ואחרונים שם, וש"ך סי' קצ"ו ס"ק כ'.
20. לענין הרחקה, ועי"ש.
21. הכרייתא כתובות יב, א אומרת: "ביהודה בראשונה היו מעמידין להם שני שושבינין אחד לו ואחד לה כדי למשמש את החתן ואת הכלה בשעת כניסתן לחופה". פירש"י: "למשמש, לפשפש ולמשמש במעשיהן באותו הלילה שלא יקלקלו זה את זה במעשיהם בתרמית, שלא יראה זה דם בתולים ויאבד, וזו לא תביא מפה שיש עליה טיפי דמים". ועי' שו"ע אה"ע סי' ס"ח סעי' ב'. המנהג להביא מפה שיש עליה טיפי דמים היה רגיל גם בארצות אירופה. בשו"ת מהר"י מינץ, סו"ס ו', נאמר: "מנהג פה ק"ק פדואה לקחם בראש עם שאר נשים גבירות ונכבדות להראות להם דם בתולות". בשו"ת פנים מאירות, ח"א, סי' ה' נאמר: "ביום א'... נתייחד עם הכלה, וביום ב' הוציאה את הכלה הסדין ששכבו עליו, ופרש' השמלה ואמרה אלה בתולי בתה". ובשו"ת מאמר מרדכי (הלברשטט), סו"ס נ"ז: "באת אחותו של הבעל לשאול את אם הכלה על דם בתולי כדי להראות ג"כ לנשים אחרים, ע"פ המנהג, ודחה אותו באיזה אמתלא... ולא חשו הקרובים של הבעל... כי גם אצל אחרי' אודמן שלא שלחו הדם בתולי' להראות לנשי אחרים באשר שלא מנהג קבוע הוא אלא למהדרין". ובשו"ת נודע ביהודה, תנינא, אה"ע סי' נ"ב: "ובשחרית הודיעה האשה הנ"ל לאמה ששכב עמה באותו הלילה, ולקחה אמה הסדין והלכה להרב לבדקו, אם ימצא על הסדין דם בתולים, ולא מצא הרב בסדין שום מראה דם... ועי' שו"ת